MEMORY, TRAUMA AND LITERATURE

Adrian Cătălin Dragnea
PhD. student, „Transilvania" University of Braşov

Abstract: The article focuses on our current comprehension of war trauma. We try to have a good perception on how experiences of war impact on memory. Millions of people are affected by the trauma of war. The effects of traumatic war experience may be recorded through history or, particularly, through literature.

This study argues that, in order to recognize the war trauma, it is critical to develop an understanding not only on the individual perspective but also on how literature influences the outcome of an individual's experience or impacts on the entire society with the special purpose to not forget the past. It is, in fact, the battle for the aesthetic recovery of a traumatized time.

The analyze of diaries, memories, novels can be subordinated to the phenomenological method, that intends to cover the meaning of phenomena lived by the authors, through the description of their personal experiences.

The research also discusses the construct of post-traumatic stress disorder and how this mental condition occurred in a few famous novels related to The First World War, whose authors were on the battlefield. In this regard, we mention: Camil Petrescu and Hortensia Ppadat-Bengescu, in Romanian literature and: Ernst Jünger, Erich Maria Remarque, et al., in foreign literature.

Keywords: trauma, literature, post-traumatic stress disorder, World War One, memory.

Este foarte interesant modul în care a fost, este și va fi perceput războiul în conștiința oamenilor, sau ce sechele și traume a lăsat memoria acestuia.

Primul Război Mondial a reprezentat mai mult decît un eveniment istoric obișnuit, deoarece, pe lângă prefacerile multiple și capitale, pe care le-a provocat de-a lungul unui secol, a determinat o mare suferință, în rândul majorității trăitorilor secolului al XX-lea. Nu credem că a existat familie românească, care să nu fi fost implicată în război, fiecare având propria memorie a acestui eveniment, propriile victime sau eroi, sau supraviețuitori.

> „Pentru mult timp**,** reacțiile emoționale ale oamenilor la marile traume – precum războiul – au lipsit în mod surprinzător din cărțile de istorie. Desigur, romancierii și poeții au descris cu strălucire fricile și ura, entuziasmul și iubirile războiului. Istoricii au fost adesea prea timizi, crezînd că noi nu putem ști cu adevărat ce simțeau oamenii din trecut. Dar acum lucrurile se schimbă, istoria emoțiilor e un domeniu care se dezvoltă cu rapiditate. Istoricii au descoperit surse bogate în scrisorile și jurnalele pe care bărbații și femeile de pe front sau din apropierea frontului le trimiteau acasă celor dragi. Sîntem mult mai dispuși să citim printre rînduri, dar și să ne imaginăm ce simțeau protagoniștii noștri."[1]

Războiul nu înseamnă numai document științific, consemnare istorică. Literatura, prin formele ei atât de diverse de manifestare, de la jurnale, memorii, amintiri, autobiografii, scrisori până la romane și poezii, poate constitui o mărturie atât a salvării, cît și a distrugerii, o oglindă perfectă a ceea ce au trăit, au simțit și și-au amintit oamenii din acel timp. Într-un articol din *Observator cultural*, scris cu ocazia desfășurării unei importante conferințe internaționale, interdisciplinare, *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realităţii*,

[1] Joanna Bourke, *Emoțiile sunt moduri-de-a-fi-în-lume*, interviu realizat de Raluca Dună, în Observator Cultural, Nr.942, 12 10. 2018, https://www.observatorcultural.ro/articol/emotiile-sint-moduri-de-a-fi-in-lume/, [ora 12.36, din 26.01.2019].

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

organizată de Muzeul Naţional al Literaturii Române (4, 5 Octombrie, 2018), Raluca Dună afirma:

„Putem înţelege Marele Război? El a însemnat pentru românii de atunci împlinirea unui vis, dar şi o uriaşă traumă, a însemnat distrugere şi disperare, frică şi suferinţă, dar şi dorinţa de a supravieţui, efortul unei schimbări profunde. Primul Război Mondial este o parte a identităţii noastre individuale şi colective, europene şi naţionale."[2]

Raportarea la aceste evenimente cruciale în istoria omenirii comportă diferite viziuni, puncte de vedere originale în funcție de gradul de implicare, de tipurile de raporturi pe care individul le-a avut cu acele timpuri, experiențele fiecăruia, serii întregi de cauze și efecte care au determinat evoluția individului, percepțiile sale fiind influențate într-o manieră particulară.

Aceste preocupări ale noastre se leagă de moduri diferite de percepție a experienței războiului, (în cazul de față, consecințele celui de-al Doilea Război Mondial în familia mea).

În copilărie am asistat de foarte multe ori la relatarea unor episoade din timpul razboiului din unghiuri diferite. Bunicul din parte tatălui nu a participat efectiv la lupte, dar, în timpul războiului era adolescent și a conviețuit timp de câteva luni cu câțiva soldați germani cazați în locuința sa. Aproape toate amintirile sale sunt zugravite în tonuri pozitive, cu întâmplări amuzante. Pentru bunicul din partea mamei, combatant în Cel De-al Doilea Război Mondial, atât pe frontul de est, cât și pe frontul de vest, supraviețuitor al încercuirii de la Cotul Donului, războiul a lăsat urme atât de adânci, fizice, dar și psihice, încât, cu greu, puteam iniția o discuție pe această temă. Și dacă, totuși, copilul de atunci reușea să-l stârnească pe bunic, atitudinea acestuia era una foarte rezervată, neutră, niciodată pasională, oarecum detașată, venită de la un om ce rămăsese cu sentimentul că așa trebuia să se întâmple. Ceea ce am reținut erau descrierile condițiilor foarte grele de luptă pe frontul rusesc, precaritatea echipamentului de luptă în comparație cu cel al soldaților germani, lipsă simțită *pe propria piele*. Din familie de ciobani, bunicul nu excela în istorisirile lui în judecăți de valoare, în raționamente și analize obiective cu privire la cauze, efecte, strategii. Sunt percepțiile unui om simplu, țăran păstor din Lunca Dunării, așa cum era majoritatea soldaților armatei române. Aș putea spune că am fost marcat de relatarea peripețiilor prin care a trecut atunci când a reușit să scape din încercuirea de la Cotul Donului sau de rana căpătată la gât atunci când a vrut să ajute un ofițer german rănit foarte grav, pe frontul de vest. Mizeria de neimaginat (purici, păduchi), lipsa minimei igiene, foametea, bolile, rănile tratate superficial și incorect devin laitmotive ale relatărilor bunicului. De asemenea, întâmplările amuzante contrabalansau, de cele mai multe ori duritatea experiențelor relatate. Însă, în urma tuturor acestor lucruri, ceea ce a rămas a devenit atât de vizibil, atât de marcant pentru tot restul vieții acestui om, de la surzenia căpătată la artilerie (a fost servant la tun), până la retragerea din societate, căutarea izolării având ca preocupare creșterea ovinelor și până la afișarea unei firi foarte violente în anumite momente de stres. Așadar, punctele de vedere cu privire la memoria aceluiași eveniment sunt destul de diferite, comportă raționamente diferite și modalități de raportare unice. Analizând pluridisciplinar fenomenul consecințelor razboiului prin prisma memoriei din punct de vedere istoric, social, psihologic, filozofic, medical, literar se pot deschide noi orizonturi de înțelegere.

Primul Război Mondial a fost de o brutalitate și de o violență fără precedent, până atunci, în istorie, având un număr copleșitor de victime. De cele mai multe ori, s-a abordat problema celor morți în tranșee sau pe câmpul de bătălie. Dar, ceea ce este foarte interesant și mai puțin studiat, este impactul conflictului asupra celor care au supraviețuit, traumele fizice și psihice generate. Marele Război a fost un punct de cotitură în felul de a înțelege efectele războiului asupra sănătății mentale atât a individului, cât și a societății.

Trauma a fost reprezentată și în artă, în literatură sub diferite moduri. Analiza jurnalelor, a memoriilor, a romanelor se poate subordona metodei fenomenologice, care urmărește să acopere

[2] Raluca Dună, *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, Observator Cultural, Nr. 941, https://www.observatorcultural.ro/articol/primul-razboi-mondial-in-europa-realitatea-literaturii-literatura-realitatii/, [ora 11, 25; 26.01.2019].

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

înțelesurile fenomenelor experimentate de autori prin analiza descrierilor experiențelor trăite de ei înșiși. De exemplu, personajul central din romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război,* trăiește un amalgam de senzații, de stări de neîncredere, de furie, de gelozie extremă dusă către zona patologicului prin dorința de răzbunare - „mi-am spus că trebuie să-i omor”[3], toate acestea putând fi catalogate foarte bine ca inevitabile consecințe ale sindromului de stres posttraumatic.

Dar pentru a putea aborda tulburarea stres posttraumatic, trebuie, în primul rând, să înţelegem ce este trauma, evenimentul declanşator al acestei tulburări. Astfel, psihologul militar în cadrul Ministerului Apărării Naţionale, Maria-Magdalena Macarenco afirmă:

> „Conceptul de traumă presupune trei aspecte: existenţa situaţiei traumatice, care este extrem de ameninţătoare şi copleşitoare pentru individ; reacţia internă faţă de acea situaţie, adică reacţia sistemului nervos autonom, care activează toate resursele fizice şi mentale disponibile pentru ca persoana respectivă să poată gestiona criza; de asemenea, consecinţele pe termen lung, mediu şi scurt care derivă din acea activare internă”.[4]

Consecințele războaielor au un impact atât de mare asupra societăților, încât este foarte dificil să faci o contorizare a unor astfel de fenomene. Dar, consecințele în ceea ce privește sănătatea omului sunt poate cele mai durereroase și mai vizibile. Victimele razboiului nu înseamnă numai morți și răniți, ci și supraviețuitori sau teferi fizic având grave probleme psihologice sau familiile și prietenii celor implicați și afectați sufletește direct și indirect. Aceste traume sunt răni sufletești, experiențe care copleșesc individul aflat într-o stare de blocaj, de neputință, pentru că „psihicul uman poate fi traumatizat și rănit, ca și corpul”.[5]

Traumele războaielor nu au fost percepute ca atare în istorie. În trecut nici măcar nu exista o terminologie în acest sens pentru că ceea ce noi considerăm astăzi traumă (de exemplu: tulburare de stres post-traumatic, recunoscută de Societatea Americană de Psihiatrie abia în anul 1980, cu manifestări precum: depersonalizare, derealizare, flashback-uri/gânduri recurente, anxietate, iritabilitate, coșmaruri, probleme de concentrare, tulburări de alimentație, de somn, trasăriri, tremor, tulburări de mers, suicid etc.) poate, pentru epocile trecute, era un fapt obișnuit sau o manifestare a unui practicant al magiei, iar, de foarte multe ori, cel care avea astfel de simtome era considerat incapabil, nedemn, nepregătit, laș, stigmatizare care mergea până la invocarea problemelor de sănatate mintală.

Dar această traumă a existat dintotdeauna. Manifestările sale au fost observate de timpuriu și au purtat diferite denumiri în funcție de epocă, după cum susținea doctorul Paul Fink, fost președinte al Asociației Americane de Psihiatrie: de la *nostalgie, boala de țară* la *shell-shock (șocul obuzului), nevroză de război etc* după primul Război Mondial și apoi *oboseală de luptă* în al Doilea Război Mondial, ca mai apoi, după Vietnam să se numească *stres post-traumatic*

Sindromul de stres post-raumatic reprezintă continuarea luptei soldatului după ce războiul s-a încheiat. În fața morții individul trăiește experiențe fundamentale având consecințe directe și nefaste asupra psihicului uman.

Conform Asociației Americane de Psihiatrie, *sindromul de stres postraumatic*[6] este o afecțiune mentală sau o tulburare psihică care apare în urma unor evenimente traumatizante precum: expunerea la amenințare cu moartea, confruntarea cu moartea direct, violență sexuală, răni

[3] Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război,* Editura Gramar, Bucureşti, 2006 p. 131.
[4] Alina Matiș, *Sindromul NU. Definiții. Ce este stresul posttraumatic*? , rev. ***Gândul***, 6 septembrie, 2013, *https://www.gandul.info/interviurile-gandul/sindromul-nu-definitii-ce-este-stresul-posttraumatic-video-11285977 (ora 23:54, 6.II. 2019)*
[5] Franz Ruppert, *Traumă, atașament, constelații familiale. Psihoteraria traumei, Traducere Adela Motoc, , București, Editura Trei, 2012.*
[6] Cf. American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.), DSM-5, . Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. *Posttraumatic Stress Disorder (PTSD),* pp. 271–280.

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

grave. A experimenta direct, a fi martor la asemenea evenimente implicând prieteni, membrii ai familiei reprezintă alte căi de a lua contact cu sindromul de stres post-traumatic.
Alte criterii de diagnosticare a acestei boli ar fi:

► Simptome asociate evenimentului traumatic, ca de exemplu:
- amintiri dureroase, repetititve, care se produc involuntar
- coşmaruri repetitive al căror conţinut are legătură cu evenimentul traumatic
- flashback-uri (retrăirea evenimentului cu emoţii, acţiuni ce s-au întâmplat la un moment dat în mod real)

► Modificări negative ale conştienţei şi ale stării de spirit asociate cu evenimentul traumatic:
- inabilitatea de a-şi aminti un aspect important al evenimentului traumatizant
- persistente şi exagerate gânduri negative despre sine şi lume
- stări emoţionale , persistente negative 9 ruşine, frică, oroare, furie etc)
- inabilitatea de a experimenta emoţii pozitive (bucurie, iubire etc)

► Alterarea evidentă a excitabilităţii şi a capacităţii de reacţie:
- comportament iritabil şi accese de furie neprovocare
- stare de supervigilenţă
- reflex de tresărire exagerat
- probleme de concentrare

Studiile despre acest fenomen al tulburărilor de comportament suferite de către soldaţi după încetarea conflictului, apar relativ târziu, în perioada interbelică, dar mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial.

Efectele experienţelor traumatizante ale războiului sunt aduse în faţa publicului prin intermediul mai multor discipline de la istorie, literatură, medicină, psihologie, sociologie etc.

Pentru a înţelege şi a aplica acest concept de traumă de război trebuie să existe şi un pachet de metode practice şi teoretice prin intermediul cărora se poate implementa cercetarea traumei. Aşadar, în cercetarea făcută asupra traumei, psihologia, etica şi de ce nu estetica joacă roluri foarte importante. Dar, în aria traumei de război se pot regăsi, completa, şi combina cercetări şi din neuroştiinţe, cogniţie, teorie socială, behaviorism, literatură, astfel încât, teoriile memoriei traumatizate să evidenţieze procese diferite care converg către abordări diferite cu scopul de a dezvălui, de a releva o problemă foarte sensibilă.

În ceea ce priveşte analiza fenomenelor cognitive în relaţie cu traumele suferite de individ în anumite situaţii şi condiţii, există numeroase cercetări care scot în evidenţă comportamente dictate de procese cognitive primare precum atenţia, percepţia care au fost puternic influenţate de nişte stimuli exteriori care au provocat trauma. Astfel, cei afectaţi sunt mult mai atenţi la stimulii exteriori care le-au provocat trauma, dar în acelaşi timp, de multe ori, au dificultăţi în a distinge între situaţia traumatizantă şi realitatea înconjurătoare reală.

De cele mai multe ori, în cercetările în domeniu se scot în evidenţă consecinţele negative la nivel psihologic şi social ale şocurilor traumatice suferite în războaie: incapacitatea de reintegrare a individului în societate, izolarea, violenţa extremă, alcoolul, depresia. Nedepistarea şi netratarea acestei afecţiuni poate să ducă la dependenţă de medicamente sau droguri, izolare, gânduri suicidale, cronicizarea afecţiunii şi poate afecta chiar şi familiile celor în cauză (trauma secundară). Însă, cercetătorul britanic, Nigel Hunt[7], în cartea *Memorie, război şi traumă* aduce în discuţie şi o latură pozitivă a acestei realităţi, spunând că: cei mai mulţi dintre cei ce trec prin situaţii traumatice sau stresante nu sunt traumatizaţi, iar pe aceste aspecte pozitive ar trebui să se focuseze medicii, psihologii, societatea, în general. Experienţa traumei ar putea să ajute oamenii să dezvolte o capacitate mai mare de a se înţelege pe ei înşişi, pe ceilalţi şi întreaga lume. Acest lucru ar putea fi exemplificat, susţinut şi demonstrat chiar prin ceea ce face personajul principal, Ştefan Gheorghidiu, în finalul romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, de

[7] Cf. Nigel Hunt, Memory, War and Trauma, *Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2010.*.

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

Camil Petrescu, atunci când, în urma experienței liminare a frontului, își reconfigurează perspectiva asupra vieții, a morții și, implicit, a iubirii. Cu alte cuvinte, experiența războiului nu înseamnă doar amorțirea emoțională ca o consecință a impactului negativ cu trauma, ci poate să reprezinte și antidotul care îl ajută să se elibereze de drama erotică.

Trauma trebuie căutată în romanele scrise de autori, combatanţi pe frontul Primului Răuboi Mondial. O temă comună a romanelor, care au la bază experiența războiului, ar fi prezentarea inutilităţii şi absurdităţii războiului, aşa cum vedem la Camil Petrescu *în Ultima noapte de dragoste*. În acest roaman, pasaje întregi incriminează ororile, iar trauma războiului se suprapune unor experiențe personale răvășitoare:

> „Dintr-o dată, din noaptea dinaintea noastră, [...] s-aude o răpăială de focuri plesnite de armă. E singură în tot cuprinsul lumii. E originară ca întâiul om pe pământ și nu o voi uita până la sfârștul vieții, niciodată."[8]
>
> „Către ziua aceasta, într-adevăr cea mai groaznică pentru mine, și prin consecințele ei și prin amintirea ei (timp de nouă ani am retrăit-o mereu, în vis, deșteptându-mă în zorii zilei totdeauna transpirat și istovit), am revenit necontenit, chiar după război, ca un asasin la locul crimei."[9]

Erich Maria Remarque, cu romanul *Pe frontul de vest nimic nou*, are, la început, următoarea dedicaţie: „Cartea aceasta nu vrea să fie nici act de acuzare, nici profesiune de credinţă. Vrea doar să încerce să înfăţişeze o generaţie care a fost distrusă de război - chiar dacă a scăpat de obuzele lui".[10] De asemenea, un alt fragment relevant în acest sens ar fi: „Iar eu mai știu că, atâta vreme cât ne vom afla în război, tot ce se duce la fund în noi ca niște pietroaie , se va trezi după război și de abia atunci va începe răfuiala pe viață și pe moarte."[11]

Tot la Erich Maria Remarque, în romanul mai sus amintit, există un fragment foarte relevant cu manifestările unui soldat traumatizat, specifice *șocului obuzului*, panică, incapacitatea de a mai raționa, îngrozire, toate acestea ca efecte ale bombardamentelor intense: „Unul dintre recruți are o criză. L-am observat de mult mișcându-și neîncetat dinții, strângându-și și încleștându-și pumnii. Ochii aceștia holbați, înnebuniți îi cunoșteam prea bine.[...]. Se prăbușise în el ca un copac putred."[12]

Un alt autor german, combatant în primul Război Mondial a fost Ernst Jünger. Acesta își analizează și valorifică propria experiență pe front în scrieri eseistice, memorialistice, dar și într-un roman *În furtuni de oțel,* carte constituită pe baza jurnalului ținut de autor în timpul celor patru ani petrecuți pe front. Memoria unui spațiu și a unui timp ale traumei se regăsește și aici. Interesant este următorul fragment, care se circumscrie unei categorii foarte importante a tulburării de stres posttraumatic - retrăirea persistentă a evenimentului traumatic (simptome intruzive precum: amintiri, flashback-uri, reacții emoționale intense etc.) :

> „Că acționase puternic și asupra mea o dovedeau numeroasele iluzii acustice pe care circulația fiecărei mașini ce trecea le transforma în fâlfâitul fatal al obuzului aducător de nenorocire. Ceea ce avea, de altfel, să ne însoțească de-a lungul întregului război, această tresărire la orice zgomot brusc și neașteptat.[...]. Era semnul că stătusem vreme de patru ani în umbra deasă a morții." [13]

[8] Camil Petrescu, *Ibidem*, p. 153.
[9] *Ibidem*, p. 218.
[10] Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest, nimic nou*, Editura Signata SRL, Timișoara, 1992, p.5.
[11] *Ibidem*, p.107.
[12] *Ibidem*, p.84.
[13] Ernst, Junger, *În furtuni de oțel*, traducere Viorica Nișcov, București, Editura Corint Books, 2017, p. 58.

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

Aceeaşi atitudine se remarcă şi în romanele unor autori americani precum Kurt Vonnegut (*Abatorul Nr. 5*) sau Joseph Heller (*Chichiţa nr. 22*), ale căror puncte de plecare trebuie căutate în biografia acestor autori, participanți în cel de-al Doilea Război Mondial. De exemplu, Kurt Vonnegut a avut o experiență profundă ca soldat, dar și ca prizonier. Vonnegut a căzut prizonier la germani și a fost întemnițat în Dresda, oraș ce avea să cunoască unul dintre cele mai distrugătoare bombardamente ale acestui război, în anul 1945, în urma căruia a fost, aproape, șters de pe fața pământului. Fiind unul dintre puținii supraviețuitori dintre prizonierii americani, a fost pus, ulterior, să dezgroape cadavre și să adune cadavre sau să asiste la incinerarea lor. Această experiență l-a marcat ireversibil, iar trauma suferită aici a fost literaturizată în romanul *Abatorul Nr. 5*. Remarcabilă este și ocurența sindromului stresului post-traumatic, travestit în multiplele intrari și ieșiri din fluxul temporal, pe care le are personajul central, Billy - „Relatarea haotică a vieții lui Billy Pilgrim a fost modalitatea perfectă de a-i arăta cititorului efectele dezastruoase pe care participarea la un război le poate avea asupra unei persoane, totul fiind sugerat într-un mod subtil și de efect."[14]

Balaurul Hortensiei Bapadat-Bengescu este romanul traumei din spatele frontului. Înrolată ca soră la Crucea Roșie din Focșani, autoarea va lua contact direct cu ororile războiului prin îngrijirea răniților în cadrul unui punct sanitar/spitalul de campanie amenajat în gara acelui oraș. Iată ce declara scriitoarea, cu privire la această experiență, în ziarul Rampa (1937, 29 mai): „M-am oferit cu pasiune, cu frenezie, aproape cu dezertare de la orice datorie familială, răniților. M-am identificat cu natura, cu știința, care luptau să-i salveze, la măsuri care îmi dau curajul a spune că uneori am reușit a întoarce pe unii din ei de la moarte."[15] Această experiență inedită va trece în spațiul ficțiunii, iar ecourile unui timp traumatizant vor răzbate aproape din fiecare pagină și cu fiecare șuierat al „balaurului" încărcat cu răniți, pe care Laura, personajul principal, „un alter-ego al scriitoarei, o prăiecție individuată estetic a unei întâmplări biografice cu sechele deloc superficiale"[16] învățase să-l cunoască: „Apărea apoi capul hidos și uriaș cu gura umflată, clocotitoare. Pe nări, vârtejul de aburi învăpăiați țâșnea în coloane punctate de scântei, apoi inele încătușate și ruginite ale trupului se desfășurau."[17]

Tot într-un topos al traumei de război generatoare de literatură intră și romanul lui Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*, a cărui scenografie a fost radical influențată de puternicul impact traumatizant al vederii unei fotografii ce reprezintă o pădure de spânzurători și, mai ales, de moartea fratelui său Emil, ofițer în armata austro-ungară, fiind condamnat la moarte prin spânzurare pentru dezertare în anul 1917.

Este interesant și rolul de panaceu al literaturii, al scrisului în vindecarea traumelor psihice. Istoricul Joanna Bourke, într-un interviu acordat revistei *Observator Cultural*, cu ocazia participării la București, la Conferința *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității* (4,5 octombrie 2018) afirma: „Cred cu tărie că scriitorii de orice fel au datoria de a trata problemele şi crizele societăţii noastre."[18]

Cu atât mai mult, scriitura confesivă, prin externalizarea, exteriorizarea sentimentelor, a trăirilor, a traumelor nu înseamnă numai un proces cathartic, ci este și un mod de vindecare. Cu cât analizezi mai mult o experiență neplăcută, cu cât o confrunți mai repede și mai mult, cu atât dezamorsezi starea tensională în care te afli, pe care o creează rememorarea acelei situații.

Scriitorii au găsit o modalitate extraordinară de a confrunta experiențele traumatice, creând o portiță de salvare prin operele lor literare, care au redus impactul emoțional asupra lor înșiși, dar, mai ales, au împărtășit lumii o terapie cu valențe estetice. Aceste scrieri moderniste, unele dintre

[14]Răzvan Timar, *Așa merg lucrurile*, în categoria Literatură contemporană, Cărți de 5 stele, bookblog.ro, 23 iunie, 2015, http://www.bookblog.ro/recenzie/asa-merg-lucrurile/, [ora 17, 21.01.2019].
[15] Gheorghe Crăciun în prefață la romanul *Balaurul*, de Hortensiei Papadat-Bengescu, Editura Militară București, 1986, p. 8.
[16] *Ibidem*, p. 9.
[17] Hortensiei Bapadat-Bengescu, *Balaurul*, Editura Militară, București, 1986, p. 84,
[18] Joanna Bourke, op. cit. , [ora 12:16, 26.01.2019].

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

ele, literaturizând, aduc în prim plan și chiar se folosesc de scriitura diaristă. Un scriitor precum Cmil Petrescu are intenția, ca majoritatea scriitorilor, care abordează literatura confesiunilor, din perioada interbelică, să acorde jurnalului intim statutul de obiect literar autonom. Dar, contrar așteptărilor, estetizarea discursului romanesc nu obnubilează trauma evenimentului istoric. În a doua parte a romanului, mai importantă decât confesiunea și autoanaliaza actantului principal, este conștientizarea dramei războiului, dramei tuturor oamenilor.

Există și o altă latură a traumei Primului Război Mondial. Din această traumă avea să se nască cel de-al Doilea Război Mondial. În tranșeele Marelui Război s-au născut germenii dezumanizării și distrugerii totale a vieții, 20 de ani mai târziu. Apare o nouă mentalitate ca urmare a efectelor războiului. În cartea lui Andrei Simuț, *Literatura traumei,* aflăm de cercetarea pe care autorul Omer Bartov în *Mirrors of Destruction. War, Genocide, and Modern Identity,* o face cu privire la efectele complexe produse de trauma Primului Război Mondial asupra „combatanților implicați efectiv în luptă, de fapt, generația de europeni care a scris istoria decadelor următoare, contribuind, direct sau indirect la producerea celui de-al Doilea Război Mondial."[19]. Interesantă este și investigația asupra romanului *În furtuni de oțel* al lui Ernst Junger, roman care se înscrie, în opinia lui Bartov, prin portretul noului războinic modern, „lipsit de regrete, incapabil să resimtă dureros pierderea camarazilor și descoperindu-și libertatea, puterea și individualitatea doar în mijlocul distrugerii generale" [20] în rândul acelor elemente care au condus la legitimarea celei de-a Doua Conflagrații Mondiale precum glorificarea războiului și a violenței, estetizarea carnajelor, moartea ca necesitate istorică.

Literatura de război aparținând scriitorilor consacrați are capacitatea de a crea topoi care se consolidează în mentalul colectiv. Marea literatură va scoate trauma războiului din istorie și o va reda, estetic, memoriei, luptând asiduu, temeinic, cu fiecare lectură, împotriva uitării. Este, de fapt, o recuperare a unui timp traumatizant prin raportarea la lumea contemporană, prin prisma esteticului, singurul capabil să permanentizeze o fenomenologie a memoriei, cu valoare de permanent memento.

În finalul studiului ar fi de amintit ceea ce Franz Ruppert spunea despre relația dintre război și traumă și modul cum această relație afectează spațiu și timp, individ și societate, realitate și iluzie:

> „Războiul traumatizează grav nu numai victimele orgiilor de violență, ci și mulți făptuitori. Susținătorii războaielor ar trebui să recunoască și că ele nu provoacă victime doar aici și acum, ci și în generațiile următoare. Cât privește sufletul, după un război nu rămâne un învingător adevărat, ci doar învinși. Conflictele dintre oameni nu pot fi rezolvate cu adevărat prin violență - aceasta este una dintre iluziile rezultate din traumă."[21]

BIBLIOGRAPHY

Hunt, Nigel, Memory, War and Trauma, *Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 2010.*
Ruppert, Franz, *Traumă, atașament, constelații familiale. Psihoteraria traumei,* Traducere Adela Motoc, București, Editura Trei, 2012.
Simuț, Andrei, *Literatura traumei. Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.

Surse online:

[19] Andrei Simuț, *Literatura traumei. Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007. p.27.
[20] *Ibidem*, p. 30.
[21] Franz Ruppert, *Ibidem*, p. 85.

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.), DSM-5, . Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. *Posttraumatic Stress Disorder (PTSD)*, pp. 271–280. ISBN 978-0-89042-555-8,
https://www.academia.edu/32447322/DIAGNOSTIC_AND_STATISTICAL_MANUAL_OF_MENTAL_DISORDERS, [ora 23:35, 06.02.2019].

Bourke, Joanna, *Emoțiile sunt moduri-de-a-fi-în-lume*, interviu realizat de Raluca Dună, în ***Observator Cultural***, Nr.942, 12 10. 2018, https://www.observatorcultural.ro/articol/emotiile-sint-moduri-de-a-fi-in-lume/, [ora 12.36, din 26.01.2019].

Dună, Raluca, *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, ***Observator Cultural***, Nr. 941, https://www.observatorcultural.ro/articol/primul-razboi-mondial-in-europa-realitatea-literaturii-literatura-realitatii/, [ora 11, 25; 26.01.2019].

Matiș, Alina, *Sindromul NU. Definiții. Ce este stresul posttraumatic*? , rev. ***Gândul***, 6 septembrie, 2013, *https://www.gandul.info/interviurile-gandul/sindromul-nu-definitii-ce-este-stresul-posttraumatic-video-11285977 [ora 23:54, 6.II. 2019]*.
Timar, Răzvan, *Așa merg lucrurile,* în categoria Literatură contemporană, Cărți de 5 stele, bookblog.ro, 23 iunie, 2015, http://www.bookblog.ro/recenzie/asa-merg-lucrurile/, [ora 17, 21.01.2019].

Corpus:

Bapadat-Bengescu, Hortensia, *Balaurul*, București, Editura Militară, 1986.
Junger, Ernst, *În furtuni de oțel*, traducere Viorica Nișcov, București, Editura Corint Books, 2017.
Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, București, Editura Cartex , 2013.
Remarque, Erich Maria, *Pe frontul de vest, nimic nou*, Editura Signata SRL, Timișoara, 1992.
Vonnegut, Kurt, *Abatorul cinci*, Grupul Editorial Art, București, 2017.

BDD-A29659 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:01 UTC)